

DR. BRANKO PRNJAT: KULTURNA POLITIKA,
RADNIČKA ŠTAMPA, BGD., 1979.

A monográfia szerzője a művelődéspolitikában a politika és a művelődés kölcsönhatásának új és ismeretlen kutatási tárgyát s a társadalmi életre gyakorolt közös hatásukat látja. Elméleti és gyakorlati szempontjainak a vizsgálatok a politika és a kultúra kutatási területének kiterjesztésére, az öngazgatású társadalom kulturális folyamataiban új nézőpontok kialakítására törekszik.

A szerző kiváló ismerője a jelzett témakörnek. Igazolja ezt az is, hogy a 165 oldalas könyvnek mind a 9 fejezete megannyi problémát vet fel, sőt nemcsak felveti, de rövidesen és tömören meg is válaszolja. A művelődéspolitikai korábbi és mai szakaszának bíráló felmérésekor Prnjat megállapítja, hogy a művelődéspolitikai egy többsíkú és bonyolult jelenség, s ezért csak egy konkrét szociális és politikai realitásban, az uralkodó társadalmi erők társadalmi-gazdasági és politikai céljaival és érdekeivel összhangban szemlélhető és tanulmányozható. Noha az osztálytársadalom művelődéspolitikája általában az uralkodó osztály gazdasági, politikai és ideológiai céljainak a kifejezője, az alkotást mégis jobbra csak parciális érdekszférának tekinti. A történelem azonban azt bizonyítja, hogy eddig még egyetlen uralkodó osztálynak sem sikerült teljes egészében alárendelnie az alkotást a saját érdekeinek és céljainak.

Az eddigi kulturális fejlődés az önálló és független emberi szellem sajtóságot győzelme a művelődéspolitikai parciális projektumai felett. A kulturális alkotás humánuma és általános emberi vonása mindig a parciális és pragmatikus művelődéspolitikai fölé emelkedik. Az emberiség művelődési öröksége és kulturális vívmányai pedig néphagyománnyá válnak. Az alkotó erő felszabadítását akkor tűzi zászlajára a művelődéspolitikai, ha hordozójává a munkásosztály válik. Ezt a domináció- és monopolmentes művelődéspolitikát nevezi Prnjat tevékeny kultúrának.

Mivel a mai hazai irodalomban nemigen bukkanni a művelődéspolitikai definíciójára, így szerzőnk ezt is megkísérli: „Az öngazgatású művelődéspolitikai azon elvek és akciók összessége, amelyek öngazgatásilag

igazoltak és tudományosan verifikálhatók — a kultúra szabad és optimális fejlődése érdekében, a kreativitás fokozása, a társadalmi közösség kulturális igényeinek kielégítése végett.” (36. 1.) Az öngazgatású művelődéspolitikai egy magasabb és fejlettebb szakasz, mert ezt a politikát már a szabad kulturális szubjektumok alakítják ki, ők határozzák meg és becsülik fel a kulturális igényeket és szükségleteket, a társadalmi alkotási lehetőségeket.

A művelődéspolitikai jelenlegi, nem éppen szabatosan meghatározott modelljei — a szerző szerint — a gazdasági és politikai hatalom gyakorlóinak eszközei, mert a művelődéspolitikát csak azoknak a döntéshozatali tényezőknek az identifikálásával lehet megközelíteni, akik beleszólhatnak a művelődés fejlődésébe és az alkotásba, a művelődéspolitikai céljainak és eszközeinek meghatározásába. A hagyományos és polgári művelődéspolitikai modell továbbra is a kulturális-szellemi termelőeszközök magántulajdonán alapul, meghatározója pedig az ún. tömegkultúra ipari termelése. A szerző a művelődéspolitikai értelmét az uralkodó osztályok és a gazdasági, tudományos-műszaki fejlődéssel járó új művelődési igények közötti közvetítésben látja, melynek célja a fennálló rendszer viszonyainak stabilizálása. Az állami kulturális apparátus, ill. a szocialista államnak az egész művelődés feletti dominációja viszont az állam közvetítésének rendeli alá mind a munkát, mind pedig az alkotást, s ezzel leszűkíti a művelődés szerepét és jelentőségét.

Az öngazgatású művelődéspolitikai azonban egy pillanatra sem tekinthető az említett művelődéspolitikai modellek közötti arany középútnak, mert elsősorban nem is tiszta és végleges forma, hanem a kreatív és emberi öngazgatás bizonytalan útja, amely az autentikus emberi, társadalmi és kulturális igények felfedésében nyilvánul meg. Az ember és a társadalom kulturális aspirációjában, ill. ezen aspirációk demokratikus, intézményes formáinak és lehetőségeinek a megteremtésében. Csakis ez a demokratikus művelődéspolitikai és társadalmi légkör, melynek anyagi és erkölcsi stimulánsai kiterjesztik az alkotás és a szabadság határait, garantálhatja, hogy az ENSZ közgyűlésében elfogadott (1948.) Emberi Jogok Egyetemes Nyilatkozata ne váljék üres szólamná.

Noha szerzőnk inkább csak a kultúra fogalmának meghatározására szorítkozott s a három első fejezetben a kultúrát művelődési-szellemi alkotás és kulturális-művelődési életként tárgyalja, a szocialista forradalom és a kultúra viszonyának elemzésekor mégis a kultúrát az emberi öngazolás útjának tekinti, amely „nemcsak a társadalmi viszonyokra és az életmódra terjed ki, de szembehelyezkedik a viszonyok bürokratizálásával, a monopol hatalmi központokkal és a technokrácia manipulációjával”. (84. 1.) és így identifikálja a kultúrát és életmóddal. „A kulturális forradalom nem kísérő vagy pótkomponense a szocialista forradalomnak, hanem ez az igazi magva és a legtávolabbi ható dimenziója. Ezért a lényege nem is a kultúra, hanem az életmód megváltoztatása, az ember

társadalmi hatáskörének, szabadságjogainak és alkotási öngazolásának a kiterjesztése.” (91. 1.)

A kultúra új felfogásának indítékát a szerző a tudományos-műszaki forradalomban véli felfedni, amely már jó ideje kongatja a társadalmi és művelődési élet kapuját és sürgeti a következőket: az alkotó munkát és a folytonos továbbképzést, a sokoldalú és teljes személyiség kialakítását, a nyílt és őszinte emberi viszonyok kiépítését, a jól tájékozottságot, a szabad fizikai tevékenységet a természeti szépségek és általában a szép szeretetét és megbecsülését stb. Az emberi képességek kultiválásával a tudományos-műszaki forradalom egy sajátos kulturális forradalmat hirdet és siettet.

Ezeknek az új igényeknek és szükségleteknek a kielégítése azonban nemcsak a tudományos-műszaki forradalomtól, hanem főként a társadalmi-politikai rendszertől függ; az anyagi lehetőségek az uralkodó társadalmi erők meghatározott társadalmi-politikai és ideológiai előfeltételeiben rejlenek.

Ezen szükségletek kielégítése csak egy olyan társadalomban lehetséges, amelyben a munka és a művelődés szoros egységet képez, amelyben a munka a kultúra forrása. Ugyanis magában a munkában alakíthatók ki az alkotási feltételek és lehetőségek, amennyiben a dolgozók beleszólhatnak a munkafeltételek kialakításába és a munka eredményének sorsába, a társadalmi ügyek intézésébe, társadalmi érdekeik érvényesítésébe, kulturális és egyéb szükségleteik kielégítésébe. A szocialista öngazgatás tehát fellebbenti a munka és kultúra közötti misztifikáció fátylát és a teljes személyiség kialakítását szorgalmazza. „Az öngazgatású társadalomban számtalan ponton érintkeznek a termelőmunkások és a kulturális alkotók művelődési igényei és szükségletei. Ez a kapcsolat biztosítja azután a dolgozók közvetlen hatását a művelődéspolitikára, bár ugyanakkor a kulturális tevékenység is visszahat a dolgozók kulturális igényeire és érdeklődésére. Ilyen körülmények között pedig mindinkább elmosódnak a határok a tervezők és a kreatórok és a kreáció alanyai között — eltűnnek a szokványos és kívülről irányított művelődéspolitikai kontúrjai.” (163. 1.)

Branko Prnjat monográfiájának ismertetésekor az időszerű és a gyakorlati momentumokra összpontosítottuk figyelmünket. Most, amikor egész társadalmunk tevékenységünkben, az anyagi termelésben, a dolgozók egységét szorgalmazza, feltétlenül értelmet kell kapnia és át kell szellemülnie az egész emberi munkának és magatartásnak. A megfontolt emberi életforma új útjainak és lehetőségeinek a megeléje, az öngazgatású szocialista társadalom életformája az időszerű marxizmusnak is időszerű problémája. Ilyen szemszögből vizsgáltuk Prnjat könyvét is, s ezért ajánljuk olvasóink figyelmébe.

Fordította *Tumbász Erzsébet*